

SCHEIN GÁBOR

Bécs, önarckép¹

Az előbb a teraszon ülve, tudod-e, Bob, mi jutott eszembe? Ideje önarcképet festenem! Öldöklésből kimentett koponyám megérdemel ennyi törődést, egy kalapot a szemöldök fölé, velenceit, nem keményet. Velencei kalapot? Vöröséből a palettán maradt még? Nem volt elég véres a karnevál? Nekem ahhoz semmi közöm. Pirnát a Szent György szigetre viszi egy halálgondola, a számlától, melyet benyújtok, Fülöp fejre áll, de fizetni fog, és degesz bukszával, élesre fent törrel Canaletto ajánlja magát. Indul haza. Ha bárki keresi, mondd nyugodtan, a poloskás Krumpliszsák² helyett a Vörös Oroszlán³ tükrei közt megtalál. Zürich után újra tükörbe szédülni? Javítgatni egy omlásra szánt arcot, Bernardo, ráérsz arra még! Kilépve a gázból kerekedik már a nagy kör. A prospektúra jeges anygalkése szürke agypudingba szalad, és a gubancos fonatok közül végre kivágja az izgágaságot. Hullaszabátszat? Grottakeringő? A bozoárkő keresése túl van azon, Bob, amit még elviselek! Nyugi, hamar megszokod. Felvesz minket a retúrjárat, mert a helyét végül minden egy múzeumban leli meg, alkoholban, üveg alatt, amit kikapar az uterusból az anygalkés. Hatlábú bárány, számi iker, húszabáló rózsajárvány:

mind önarckép. József tornya már küldi elénk a negyvenhármast villamost.⁴ *És egy pokollyuk köp hozzá fölfelé?* Mint minden hullafurma embert! Ez aluljáró, Bob. Berreg az ajtó, szállj fel! *A vesém leszakad ebben a rázkódásban.* Tuszkoljuk magunkat az ajtóhoz! Az unalmas Alsert

¹ Az alább olvasható szöveg a *Bolondok tornya* című verses elbeszélés egyik fejezete. Bernardo Bellotto (1722–1780), művésznéven Canaletto velencei festő, akit nagy európai városokról, Veronáról, Bécsről, Torinóról, Drezdáról, Pirnáról, Varsóról és persze szülővárosáról, Velencéről festett valóság-hű látképeiért (vedutáiért) saját korában is nagy tisztelet övezett. A szöveg másik szereplője Bob, teljes nevén Robert Nador, aki Magyarországon született 1969-ben. Szülei 1973-ban vándoroltak ki Ausztráliába. Ott Robert Nador később elismert ideggyógyász lett. Szintén magyar származású feleségével, Eva Nadorral a sidney-i egyetem egyik művészettörténeti kurzusán ismerkedett meg, amelyet mindketten nagy érdeklődéssel látogattak. 2006 nyarán a házaspár európai körutazást tett, követve Canaletto nyomait. Ez az utazás ihlette Robert Nadort, hogy megírja *Bolondok tornya* című munkáját, egy képzeletbeli utazás történetét, amely egyszerre zajlik a térben és az időben. Canaletto és Robert Nador kétszázötven évet bejárva az örület nyomain haladt Németországban, Svájcban, Ausztriában és Magyarországon. E fejezetben Bob idejébe jutva, vagyis 2006-ban visszatérnek Bécsbe, és újra felkeresik a Narrenturm épületét, ahol jártak már 1784-ben, néhány nappal Európa első, szabadkőműves elvek alapján épített ideggyógyintézetének átadása után.

² Robert Nador Pirnában, ahol 1754-ben megismerkedett Bernardóval, a Zum Kartoffelsack nevű panzióban lakott.

³ A Szent Márk tér közelében található Vörös Oroszlán fogadó híres volt vendégeinek feslettségéről. Az emeleti két különszoba éjjel-nappal nagy forgalmat bonyolított.

⁴ Feltételezhetjük, hogy a szövegbeli Bob és Canaletto a Bécsi Egyetem központi épülete felől, a Karl Lueger Ringről közelítette meg másodízben a Narrenturmot, a Bolondok tornyát, itt van a 43-as villamos végállomása. Hőseink így mindössze két megálló megtétele után leszállnak, és belépnek az egykori kórház helyén található mai egyetemi campus területére.

mindjárt bemondja az automatanő. *Ez a mi anygalkánk hangja volt.* Csak hasonlított rá. Itt minden hasonlít. Mintha egy számszámzat forgatna az idő, a kórház ma egyetemi campus, csupa strapált fej, József tornyát pedig a patológia tituláris templomának szentelték.⁵ *Ide nem megyek be.* A belépő csak két euró. *Az én zsebemből ugyan fél pengőt se vakarsz ki. Inkább kint megvárlak. Olyan szépek itt a fák! Tiszta filozófenvég. Üldögnék és sétálnék alattuk.* Majd később. Most szorosan állj mögém, a detektorkapun átcsempészlek. Az én időmben minden mozdulat határátlépés. *Utálok ezt, Bob! Nekem a bliccelés szívroham, és pláne itt ezen a szűk folyosón. Már is az örült illuzionista dobozában érzem magam.*
Indulunk, uraim. Ne maradjanak le, és kérem, ne nyúljanak semmihez! A viasz-moulage-ok a falakon értékesebbek, mint Madame Tussaud ostoba lényei. És ha önök közt lenne olyan, akinek a látványtól felfordul a gyomra, kérem, szóljon. Egyébként gondoljanak arra,

hogya a halál alkoholban ázó torz csodái és preparált szenvedései itt az életet szolgálják. Kövessenek! Milyen rémesek ezek a piszkosfehér csempék! Apám kórházi szobája jut róluk eszembe. Siessenek ott hátul! A tárlóban ez egy különleges eset, situs inversus, minden szerv az ellenkező oldalon nőtt. Úgy látszik, néha a természet egyvel több tükröt használ. Ezek a szederjes csomócskák pedig tipikus tünetei a tüdő elsajtosodásának, később kavernák képződnek belőlük, vigyázzon kérem, nehogy leverjen valamit a hátizsákkal. Egyébként József császárt is a tüdeje vitte el. *A toronyból, úgy látom, kísértetkastélyt csináltak, és ez a kórbonctani kedvesnővér koporsószege lesz a szívemben. Érzem, ha még egy szót szól, menten beléhabarodom.* Szegény fiú. Nincs esélyed. Frau Skalpellért sok lovag pusztult el a toronyban. **Nálunk minden preparátumnak saját száma van: oszteoporózis, víz- és oroslánfej, háttal összenőtt számi ikrek, szép sorban a fertőzések nemei, lues commata bullosa, variola vera, mintha lágy dal pengene szerelmes mandolinhúrokon, mert ez az utolsó, mit ember megadhat, romtestét, ronctestét, mely velünk is rokon, és halála annyi csak e bolond agy**

⁵ A Narrenturm épületében 1971 óta a Patológiai és Antropológiai Szövetségi Múzeum gyűjteménye kap helyet. A maga nemében lenyűgöző, Európában egyedülálló gyűjtemény az emberi torzulások és megbetegedések teljes enciklopédiáját tartalmazza. Az egykor eleven testek száraz és nedves preparátumai, továbbá a különféle fertőző betegségek felületi tüneteit valóságghűen bemutató moulage-ok megtöltik az épület felsőbb szintjein található raktárhelyiségeket. Az épület legalsó szintjének celláiban berendezett kiállítás a gyűjteménynek csupán egy töredékét tárja a látogatók elé. Ugyanakkor a kiállítás emlékeztet az épület eredeti funkciójára is. Így például az egyik cellában érintetlenül meghagyták azt a kicsiny kovácsműhelyt, amelyben a bolondok láncait készítették.

celláiban, mint a por, amit lefújunk. Ezt a hangot megismerem. Így csak az angyalka beszél! Ez is csak hasonlít. Sosem volt más a hang, ismétlés, és az élethalál, a nagy fieszta mégis elhiteti, hogy felnyithatod, mintha műtét alá vetnéd a zenélő dobozkát, a hang gyatra testét: az angyalka füstbe szállt Pirnában. És a füstből visszatért. Nézd meg jobban Frau Skalpell orra alatt a szívforma kis jegyecskét, e bűvös jelet, mely ismeretlen völgybe csal. Egyszerre nagy-nagy kedvet érzek, hogy leféssem. Most meg őt? És benne magamat is, mint Leonardo Giocondában, csak kéne, aki folyton zenél.⁶ **Jöjjenek, uraim! Íme, a duplikátumok cellája. A kétféjű sas és a telhetetlen étvágyú Casanova, akire két fütykőst ragasztott a természet, bizonyítva, hogy éppoly igyekvő és együgyű, mint ki látván, hogy sikerült nevetést előcsalnia a társaságból, megismétli ugyanazt a viccet. És mégis ez a rejtély. József császár aligha csodálkozott, hogy felesége, páрмаi Izabella a húgával, Maria Christinával csalta meg őt, kiből utóbb mégis spanyol királyné lett és egy szép napon adjutánsa mellett messze szállt egy katonai léggalonnal.⁷ A fényképezőt, kérem, tegyék le! Casanovánk érzékeny a vakuvillanásra, mint Sifredi vagy Mandy Bright,⁸**

mert hogy háború vagy vaku bliccen, e városban nincs különbség. Szegény-szegény Frau Skalpell! Úgy látom, itt az agy nem facsar magából jobb likőrt, mint a spiritusz, mely tréfát űz belőle. Gyorsan el innen, Bob! Ez az én korom. Engem már nem rejt el sem őrület, sem a szín, sem a fonák. De az őrt te kicselezheted. Siess, Bernardo! Mint az árnyék, átsúszol a korlát alatt, és ha kiérsz, túl a Sókapu-hídon indulj a Kármeliták

6 A szerző okkal feltételezheti, hogy Canaletto alaposan ismerte Leonardo *Trattatóját*, amelyben a nagy mester hangsúlyozza, rosszul teszi a festő, ha megfélemezik modellje szórakoztatásáról, amire egyébként a lantpengetés vagy a versmondás a legalkalmasabb. Vasari tudni véli, hogy Leonardo Gioconda arcképének megfestésekor is gondoskodott arról, hogy mindig legyen valaki, aki zenél, énekel vagy tréfás históriákkal szórakoztatja az asszonyt, akinek arckifejezése így sosem bágyadt el, nem vált kedvetlenné.

7 Ehelyütt a nevek és a történetek újabb, immár végzetes összekeveredésének vagyunk tanúi. Vagy mégsem? Csupán ahhoz hasonló kettős képződménnyel akad dolgunk, mint amilyeneket a természet torzulásaiként a Patológiai és Antropológiai Szövetségi Múzeum bemutat a Narrenturm celláiban? II. József húgából, Maria Christinából (1742–1798), akinek sorsát anyja, Maria Theresia különösen a szívén viselte, soha nem lett spanyol királynő. A különleges rajz tehetséggel megáldott hercegnő a szász–lengyel trónutódlásból kismemizett Albert Kázmér herceghez ment feleségül, aki szintén szenvedélyesen festett. Albert Kázmért 1780-ban Hollandia régensévé nevezték ki, a francia forradalom idején azonban a családnak kétszer is menekülnie kellett Brüsszelből. Maria Christina 1798-ban hunyt el Bécsben. Szabadkőműves szimbólumokkal ékesített síremlékét Antonio Canova készítette el. Az a Maria Christina, akiről a mondat második felében van szó, 1858 és 1929 között élt. A Bécsben is nevelkedő II. Alfonz spanyol királyhoz ment feleségül, majd férje 1885 novemberében bekövetkezett halála után Spanyolország királynője lett, és az maradt fia, a későbbi III. Alfonz megszületése után is egészen 1902-ig, amikor III. Alfonz tizenhat évesen trónra lépett. 1889 júliusában történt, hogy a királynő váratlanul megjelent az egyik madridi parkban, ahol a hadsereg mérnökei egy léggalonnal kísérleteztek. A királynő a jelenlévők nagy megdöbbenésére föl kívánt emelkedni a ballonnal, amit adjutánsával és néhány mérnökkel együtt meg is tett. Ki tudja, talán II. József ama vágya serkent újra a család e kései sarjában, hogy az éggel társalogják. A ballon mintegy háromszáz méteres magasságba emelkedett, magasabba tehát, mint amilyen magasba II. József jutott a Narrenturm prizmaszerű „csillagvizsgálójában”, de tovább nem emelkedhetett, mert két kötél rögzítette a földhöz. Madrid panorámája mindazonáltal biztosan elragadó volt.

⁸ Rocco Sifredi és Mandy Bright a mű keletkezésének idején híres pornósztársak voltak.

piaca felé, ahol egy szerb isteni sültcsirkét árul.⁹ Te ne vegyél! A második sarkon fordulj jobbra! Ott van egy ruhakölcsönző, a kirakatát menyasszonyi ruha őrzi. Bent vár téged egy velencei piros kalap. Ha azt fölteszed a kobakodra, és hétszer megsimítod a karimáját, elröpít a Ridottóra, hol ifjak esti aktot festenek¹⁰, ott van köztük Vedova tükörkészítő lánya is. De előbb visszavisz Pirnába. A drága Annie bánkodik miattad. Apja ragyás kupeczeknek ajánlgatja bájait, míg ő a kulcslyukon át egyre csak a kamera belsejébe réved, és a sötétbe egy levelet csúsztat. Azt olvasd el, aztán fejezd be a Pirnai piacteret, és a piros kalap alatt vidd el Annie-t a Canale Grandéra! *És veled mi lesz ebben a toronyban, ha szikénk¹¹ észbe kap, és dolgozni kezd?* Ne féltsd, Bernardo, az agyamat! Van benne még épp elég orvadat és bölcselet.

- ⁹ Ezt tanúsíthatom én is. Megkóstoltam a csirkét, valóban finom. A szerbet egyébként Tubicának hívják.
- ¹⁰ Úgy látszik, az idők labirintusából akkor sem találunk ki, amikor már sejtjük a fényt. Az esti aktfestésnek Canaletto semmiképpen sem lehetett tanúja. Az új szokásról a Velencébe visszaérkező Casanova számolt be 1781. november 16-án kelt feljelentésében: „A S. Moisè-negyedben, ahol a Calle del Ridotto eléri a Canale Grandét, van a Festők Akadémiája. Itt gyűlnek össze a rajzolni tanuló ifjak, hogy aktokat rajzoljanak, mégpedig bizonyos este férfiakat, máskor meg nőket. (...) Ezekre az esti aktrajzolásokra egészen fiatal növendékeket is bebocsátanak, akik még alig töltötték be tizenkettedik-tizenharmadik életévüket. Rajtuk kívül sok műkedvelő is megjelenik, akik se nem festők, se nem rajzolók, hanem csak kíváncsiak. Az esti akt éjfélt után egy órakor kezdődik és háromig tart.” Arról viszont egy másik híres kém, Manuzzi tett jelentést 1759. július 26-án, hogy Vedova tükörkészítő lányai esténként állítólag férfiruhában mennek el otthonról, és fiatal nemes uraknál teszik tiszteletüket.
- ¹¹ Frau Skalpell neve szikét, bonckést jelent.